

Irena Betko

Дослідження творчості Лесі Українки в Польщі : вибрані сторінки історії : з нагоди 100-ої річниці смерті письменниці

Acta Polono-Ruthenica 21, 119-131

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Irena Betko
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

Дослідження творчості Лесі Українки в Польщі: вибрані сторінки історії (З нагоди 100-ої річниці смерті письменниці)

1 серпня 2013 р. минула сота річниця смерті Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач-Квітки, 1871–1913), котра до наших днів, поряд з Тарасом Шевченком та Іваном Франком, лишається одною з найбільш розпізнавальних постатей вітчизняної літератури і культури. Творчість цієї видатної поетеси, письменниці, а передусім авторки непересічної модерністської драматургії протягом багатьох десятиріч сумлінно вивчається не лише в українському, але й світовому літературознавстві.

Вихідними пунктами у ході аналізу фактів з польського загальнокультурного обшару служать оглядові статті двох українських учених (зрештою, досить стисло пов'язаних з польською славістикою) – Ростислава Радишевського *Творчість Лесі Українки в Польщі*¹ та Валентини Соболя *Recepcja twórczości Łesi Ukrainki w Polsce*². Кожну з цих праць детермінують свої особні, і то доволі специфічні завдання (зокрема, проф. Соболя основний акцент кладе на обговорення вибраних польськомовних тлумачень раннях ліричних творів письменниці).

Тим часом у межах порушеної нами теми особливої вартості набувають власне представлені у даних статтях бібліографічні вказівки щодо науково-популярних та стисло наукових лесезнавчих досліджень, написаних передусім польською, а також українською мовами й опублікованих у Польщі протягом понад 120-ти рр. (1887–2011). Джерела у статті проф. Радишевського датуються 1887–1983 рр., натомість проф. Соболя контекст свого дослідження збагачує ще кількома виданнями як із зазначеного, так і з наступного періоду (до 2011 р. включно).

¹ Див.: Р. Радишевський, *Творчість Лесі Українки в Польщі*, [в:] *Леся Українка. Публікації, статті, дослідження*, Київ 1983, с. 183–213.

² Див.: W. Sobol, *Recepcja twórczości Łesi Ukrainki w Polsce*, tłum. M. Zambrzycka, „Przeгляд Humanistyczny” 2011, № 4, с. 77–92.

Але навіть така солідна джерельна основа, окреслена зусиллями обох учених, тим не менше, потребує певного доповнення, яке, зокрема, уявляє присутність Лесі Українки на сторінках польськомовних *Історій української літератури*. Пальму першості у даній справі, думається, належить віддати Богданові Лепкому (1872–1941), одному з найцікавіших представників угруповання „Молода Муза”, сенаторові Сенату Речі Посполитої V каденції, а також викладачеві-україністу й, нарешті, надзвичайному професору Ягеллонського університету в Кракові. На сторінках його книги *Zarys literatury ukraińskiej* (Варшава – Краків 1930) кілька сторінок спеціально присвячено загальному огляду життя і творчості Лесі Українки. Проф. Лепкий передусім дає надзвичайно високу оцінку літературної спадщини письменниці, підкреслює її особистий партіотизм, високі моральні якості, духовний стоїцизм у боротьбі зі смертельною хворобою, перелічує основні поетичні та драматичні твори тощо³.

На закінчення розглядуваного лесезнавчого фрагмента наводиться цікава версія ліро-драматичної мікропоеми *Саул (Монолог)* в істотно скороченому польському перекладі (*Mój grajku ukochany!*)⁴. Оскільки автора цього перекладу не названо, можна припустити, що, імовірно, ним є сам проф. Лепкий. Польський новотвір подається без титулу й налічує 34 поетичних рядки, тоді як в українському оригіналі їх 116, – тобто, приблизно в чотири рази більше⁵. Не виключено, що така істотна редукція вихідного тексту була продиктована суто дидактичними потребами та міркуваннями.

Ще один варіант стислої, але вельми влучної характеристики творчості письменниці міститься в наступній історико-літературній праці проф. Лепкого – есеї *Literatura ukraińska: „Łesia Ukrainka (Larisa Kosaczówna: 1871–1913) – autorka liryk, poematów i dramatów. Bardzo wykształcona, subtelna, obdarzona szeroką skalą uczucia, wysokim polotem fantazji, darem psychologicznej analizy i filozoficznego myślenia, jest najpiękniejszym i najpełniejszym wyrazem ukraińskiego intelektu na przełomie XIX i XX stulecia”*⁶. Ця

³ Див.: В. Лепки, *Zarys literatury ukraińskiej: Podręcznik informacyjny*, Warszawa – Kraków 1930, с. 261–262.

⁴ Ibidem, с. 162–163. В основу мікропоеми Лесі Українки *Саул (Монолог)*, що датується 18 XI 1900 р., положено старозавітні мотиви (1 Сам. 16: 14–15; 18: 6–7, 9–11).

⁵ Пор.: Леся Українка, *Саул (Монолог)*, [в:] eadem, *Твори в двох томах*, підготував тексти та склав примітки Г. Аврахов, вступне слово В. Коротич, т. 1: *Поетії*, Київ 1970, с. 188–191.

⁶ В. Лепкуй, *Literatura ukraińska*, [w:] А. Brukner, *Literatura rosyjska*, J. Gołąbek, *Literatura białoruska*, В. Лепкуй, *Literatura ukraińska*, Warszawa [b.r.w.], с. 532. На наступній, 533-й сторінці зазначеного видання вміщено широковідому юнацьку фотографію Лесі Українки в національному костюмі.

прониклива оцінка Лесиноного генія з перспективи ХХІ ст. сприймається як один із домінуючих концептів усієї подальшої традиції польської наукової рецепції творчості письменниці. Адже аналітичні акценти, так безпомилково розставлені Лепким, згодом звучатимуть практично в усіх лесеознавчих працях польських дослідників.

Як справедливо підкреслює Ольга Царик, „Лепкого недаремно називали «амбасадором» української культури в Польщі», оскільки саме він „був першим і довгий час єдиним автором польського нарису історії української літератури”⁷. Допіру протягом 1970–2000 рр. у Польщі з’явилися три наступні історико-літературні огляди українського красномовного письменства, написані іншими авторами – відповідно Ришардом Лужним (1927–1998), Мар’яном Якубцем (1910–1998) і Богуславом Мухой (1945 р.н.). У кожному з них є спеціальний фрагмент, що в інтегральний спосіб представляє найважливіші факти біографії Лесі Українки та загальну характеристику її основних поетичних і драматичних творів⁸.

Повнота і глибина наукових праць, написаних у жанрі *історії літератури* тієї або іншої нації, безпосередньо залежить від профіля, повноти й загального обсягу фундаментальних досліджень у її царині. У цьому плані визначною подією в соту річницю народин письменниці (1971 р.) стала публікація № 4 авторитетного часопису „Slavia Orientalis”, на сторінках якого було вміщено шерег оригінальних лесеознавчих праць відомих польських українців, – у т.ч.: *Lesia Ukrainka na tle epoki* Стефана Козака (1937 р.н.), *Lesia Ukrainka i polska literatura romantyczna* проф. Якубца, *Prometeizm Lesi Ukrainki* Фльоріана Неуважного (1929–2009), *Z obserwacji nad poetyką Lesi Ukrainki* Збігнева Баранського (1925–2009), *Uwagi o języku Lesi Ukrainki* Мар’яна Юрковського (1929–2005). Як інформує проф. Соболев, усі зазначені праці спочатку були виголошені у формі доповідей на

⁷ О. Царик, *Богдан Лепкий у літературно-мистецькому середовищі Кракова*, [в:] *Творчість Богдана Лепкого в контексті європейської культури ХХ століття: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження письменника*, за ред. М.П. Ткачука, Тернопіль 1998, с. 126.

⁸ Див.: R. Łużny, *Zarys dziejów literatury ukraińskiej*, „Uniwersytet Jagielloński CCXLVII – Prace Historyczne” z. 32: *Ukraina. Teraźniejszość i przeszłość*, red. M. Karaś, A. Podraza, Kraków 1970, с. 395; M. Jakóbiec, *Literatura ukraińska*, w: *Dzieje literatur europejskich* 3, cz. 1, red. Wł. Floryan, Warszawa 1989, с. 538–546 (цей фрагмент найбільший за обсягом у порівнянні з двома іншими, а також щедро оздоблений іконографічними матеріалами, – у т.ч. світлиною Лесі Українки та фотокопіями її рукописів, титульної сторінки збірки *Na крилах пісень*, ілюстрацій творів письменниці); B. Mucha, *Literatura ukraińska*, [в:] idem, *Zarys literatury ukraińskiej i białoruskiej*, Piotrków Trybunalski 2000, с. 121–125.

засіданні Комітету Слов'янознавства ПАН (Польської Академії Наук), присвяченому ювілею письменниці⁹.

Подібно як решта інших, ґрунтовна розвідка проф. Козака відзначається концептуальним підходом до порушеної в ній наукової проблеми. Згодом вона увійшла до окремого книжкового видання праць цього відомого ученого¹⁰. Дане дослідження в органічний спосіб поєднує ознаки історико-літературного огляду певної епохи й літературного портрету. Вчений передусім характеризує найважливіші риси тієї яскравої, але й складної та суперечливої доби порубіжжя ХІХ–ХХ ст., що нероздільно пов'язана з життям і творчістю Лесі Українки: „w tysiącletnim łańcuchu piśmiennictwa ukraińskiego ten okres był ogniwem najważniejszym, najbardziej intelektualnie ważkim i twórczo prężnym, zdecydowanie nowatorskim i śmiało nawiązującym do nowych europejskich tradycji literackich i filozoficznych”¹¹.

Літературно-художнє багатство епохи, а водночас і породжені нею протиріччя великою мірою зумовлювалися рядом принципових світоглядно-мистецьких відмінностей у поглядах старшого й молодшого покоління. Передусім у розглядуваний період продовжують творити такі майстри, як Пантелеймон Куліш, Панас Мирний, Іван Нечуй-Левицький, Франко та ін., котрі генерально стверджували традиційні народницькі цінності. Паралельно на літературну арену разом з Лесею Українкою виходить плеяда молодих письменників – у т.ч. Василь Стефаник, Агатангел Кримський, Микола Вороний, Василь Щурат, Лесь Мартович (символічно, що всі шестеро – 1871 р.н.), а також Микола Коцюбинський, Ольга Кобилянська, поети „Молодої Музи” та ін., чия творча діяльність пов'язувалася з широко потрактованими модерністичними напрямками мистецтва – від символізму та неоромантизму до декадансу.

Розглядаючи творчість письменниці у феноменологічному контексті художніх явищ порубіжжя ХІХ–ХХ ст., проф. Козак розвиває ідеї свого безпосереднього попередника проф. Лужного. Останній, зокрема, слушно наголошував, що в цю добу „ренесансу поезії”, котра розвивалась тоді „під гаслами модерністичного бунту [...], творчої свободи та експериментаторства”, найістотнішу роль відіграла саме літературна спадщина Лесі

⁹ Див.: W. Sobol, op. cit., с. 81.

¹⁰ Див.: S. Kozak, *Lesia Ukrainka na tle epoki*, [в:] idem, *Z dziejów Ukrainy. Religia. Kultura. Myśl społeczna: Studia i szkice*, Warszawa 2006, с. 243–267. Далі розвідка цитується за цим виданням.

¹¹ Ibidem, с. 246.

Українки, „завдяки якій українська поезія вийшла поза вузькі національні рамки й досягнула загальноєвропейський вимір”¹².

У свою чергу проф. Козак підкреслює, що Леся Українка на тлі сучасної їй епохи вимальовується як постать справді інтегральна, котра в ідеальних естетико-філософських пропорціях зрівноважує все те найцінніше, що вирізняло творчість як письменників старшого покоління, так і її ровесників. При цьому, класифікуючи приналежність поетки до одного з найцікавіших літературно-художніх напрямів доби, вчений адекватно окреслює його як *новоромантичний*, послуговуючись тим містким поняттям, що свого часу вона сама й запропонувала¹³. Адже як авторка винятково культурна та ерудована (відгомін характеристики проф. Лепкого), про літературу висловлювалась глибоко й суголосно з духом своєї сучасності: будучи противницею „постави естетичного герметизму”, усвідомлювала „високу роль і відповідальність красного письменства щодо суспільства та історії”. А разом з тим не мала сумнівів, що в актуальній культурно-політичній ситуації перманентно й без почуття міри „нав’язувана українською традицією модель мученицького патріотизму виродилась у зручне виправдання нікчемної інтелектуальної бездіяльності”¹⁴.

У ході огляду найважливіших проблем творчості Лесі Українки дослідник наголошує на потребі її різноаспектного комплексного вивчення – як феномену свого часу, детермінованого суспільно-історичними чинниками, а також як вершинного прояву неповторної індивідуальності та особистої долі майстрині художнього слова, „для якої поезія стала формою існування – того глибшого, духовного”. Однак в особливий спосіб він обстоює потребу врахування екзистенційного чинника в контексті внутрішньої драми митця поневоленого народу: „tylko wtedy można w pełni zrozumieć twórczość Łesi Ukrainki, kiedy zrozumie się jej dramat egzystencjalny, dramat artysty zmagającego się z samym sobą – z jednej strony, z drugiej zaś – dramat zaangażowanego twórcy, dźwigającego na swych barkach wielowiekowe brzemie niewoli oraz szukającego dróg – i to jest bardzo znamienne – psychicznej i politycznej rekonstrukcji narodu z jego urazów i z determinant dziejowych”¹⁵.

¹² Див.: R. Łuźny, *Zarys dziejów literatury ukraińskiej...*, с. 395. Тут і далі переклад і переказ з польської мій – І. Б.

¹³ Згодом деякі модерністичні аспекти творчості Лесі Українки наголосила Агнешка Корнієнко при okazji обговорення ширшого кола спеціальних історико-літературних проблем, – див.: А. Kornijenko, *Ukraiński modernizm. Próba periodyzacji procesu historycznoliterackiego*, Kraków 1998, с. 43, 44, 46, 70, 71, 103, 104.

¹⁴ Див.: S. Kozak, *Łesia Ukrainka na tle epoki...*, с. 251, 256.

¹⁵ *Ibidem*, с. 254–255.

Автор розвідки велику увагу приділяє проблемі типології „модерністського міфологізму” як одній із ключових у контексті „новочасної та сучасної” творчості Лесі Українки, орієнтованої на ідеали середземноморської гармонії та класичної краси, котра – з огляду на високу насиченість біблійно-християнськими й антично-старожитніми сюжетами і мотивами – репрезентує в цьому плані надзвичайно вдячний художній матеріал (напр., знаменитий *прометеїзм* і багато ін.). Свій аналіз він базує на актуальних у 70-ті рр. XX ст. у польській гуманістиці теоретичних дослідженнях у царині співвідношення міфу і художньої літератури, зокрема, в контексті польського модернізму (праці Юліана Кржижановського, Самуеля Сандлера, Анджея Маковецького, Зигмунта Лемпіцкого, Марії Подрази-Квятковської, Казімержа Вики та ін.). Розвиває також одну із засадничих тез акад. Олександра Білецького щодо особливого стосунку Лесі Українки до міфу, зацікавлення яким у неї не обмежувалося суто мистецькою сферою, але у відповідний спосіб відбивало неповторність її власного духовного досвіду.

На думку проф. Козака, специфіку творчої уяви письменниці в ряді аспектів детермінують релікти магічного (міфологічного) мислення, що уможливує їй взаємне пов’язування віддалених у часі й просторі та розрізнених фактів і явищ на засаді метонімічної подібності. Саме це у свою чергу зумовлює феноменологію мистецького віддзеркалення й подальшого історіософського узагальнення минулих і сучасних подій українського національного буття за посередництвом авторитетних культурно-міфологічних парадигм, піднесення їх локального значення до загальносвітового масштабу тощо.

З бігом часу лесезнавча розвідка проф. Козака, багата за змістом і переконлива щодо наукової аргументації, не втратила своєї аналітично-пізнавальної вартості. І навіть більше – будучи контекстуалізована як XIV глава книги *Z dziejów Ukrainy. Religia. Kultura. Myśl społeczna: Studia i szkice* (Варшава 2006), котра являє собою розбудовану аналітичну працю з пограниччя історії літератури як такої й широко потрактованої культури, що охоплює шерег промовистих вибраних фактів від часів Київської Русі до початку XXI ст., вона, безперечно, істотно увиразнила свої проблемно-змістові параметри.

Аналогічно склалася також науково-видавнича доля лесезнавчого реферату проф. Неуважного, який з часом, у формі окремого ґрунтовного розділу, увійшов до відомого монографічного дослідження літературо-

знавця *O poezji ukraińskiej. Od Iwana Kotlarewskiego do Liny Kostenko* (Бялисток 1993). Подібно як у книзі Козака, розділ, присвячений більш детальному вивченню ряду вельми істотних аспектів творчості Лесі Українки, тут теж становить невід'ємну інтегральну частину значного за обсягом цілісного наукового тексту, котрий у даному разі репрезентує історико-літературне дослідження національної поезії на протязі майже двох століть її поступового розвитку. Загалом видання такого типу, як книги Козака й Неуважного, з огляду на свій аналітично-пошуковий характер, в органічний спосіб доповнюють, конкретизують та збагачують ті усталені загальновідомі факти й точки зору, що, як правило, визначають жанровий зміст т.зв. портретних нарисів, які традиційно містяться на сторінках історій літератури.

Наукова концепція розглядуваного розділу книги проф. Неуважного задекларована в самому його титулі, належною мірою уточненому у порівнянні з версією реферату: *Od rodzimych źródeł ku europejskim. Prometeizm Łesi Ukrainki*¹⁶. Цей титульний *прометейзм*, наряду з первними героїзму й трагізму, у принципі окреслює один із найбільш розпізнавальних концептів творчості письменниці¹⁷. Відтак початково може скластися абсолютно помилкове враження, що рефлексії польського дослідника буде витримано в річищі офіційної соцреалістичної ідеологемі пізньюорядянської доби, згідно якій Лесю Українку було канонізовано власне як *дочку Прометейя*, а також *співачку досвітніх вогнів* тощо, – письменницю-революціонерку, що на *Олімпі* української лтературної класики займає почесне третє місце одразу після Шевченка і Франка.

Тим часом вірогідне методологічне підґрунття дослідження проф. Неуважного становить теза Томаса Крайлайла щодо сакральньо-міфологічного сприйняття поета як пророка свого народу. На справедливу думку вченого, саме ця теза надзвичайно співзвучна поглядам Лесі Українки, тоді як художньо-світоглядні витоки її *прометейзму* він шукає в типологічно, тематично та проблемно споріднених творах Есхіла (трагедія *Прометей закутий*, 444–443 рр. до Р.Х.), Джона Мільтона (епічна поема у білих віршах *Втрачений рай*, 1667, в якій на письменницю великий вплив справила типологічно подібна до Прометейя постать Сатани), Джорджа Гордона Байрона (вірш *Прометей*, 1816), Персі Біші Шеллі (лірична драма

¹⁶ F. Nieuważny, *Od rodzimych źródeł ku europejskim. Prometeizm Łesi Ukrainki*, [в:] idem, *O poezji ukraińskiej. Od Iwana Kotlarewskiego do Liny Kostenko*, Białystok 1993, с. 48–63.

¹⁷ На це, серед ін., вказує Владзімерж Вільчиньскі, – див.: W. Wilczyński, *Ukrainka Lesia*, [в:] idem, *Leksykon kultury ukraińskiej*, Kraków 2004, с. 238.

Прометей звільнений, 1820), а також у поемі Шевченка *Кавказ* (1845) й оповіданні Михайла Драгоманова *Про задрісних богів* (1894)¹⁸.

На підставі аналізу поетичних і драматичних творів української письменниці польський літературознавець визначає специфіку її *прометеїзму*, який має справді парадоксальний характер. Адже незважаючи на те, що символічно багатоплановому образу грецького титана вона безпосередньо не присвятила жодного більшого твору, його бунтівничими рисами й тираноборчим духом наділено багато яскравих Лесиних героїв і героїнь – отих справжніх „нашадків Прометея”. Дослідник підсумовує: „Bohaterowie Łesi Ukrainki są jakby sumą postaw postaci antycznych, których prototypem jest Prometeusz Ajschylosa, romantycznego rozumienia bohaterstwa łączącego *vates* [поета пророка – І. Б.] Carlyle’a z lucyferyzmem Milтона і Byrona oraz rewolucyjnej interpretacji postawy bojowników o prawa ludu [...] W tych ludziach tlił się, przysypany popiołem niewoli narodowej i społecznej, ogień Prometeusza. W imię tych ludzi Łesa Ukrainka [...] obalała jedno po drugim stare bożyszczka і apelowała, «by budować nową świątynię». Poświęcając swoje życie і творczość walce z «chaosem» ograniczoności, codzienności, konformizmu życiowego, lekliwości swoich rodaków, Łesa Ukrainka ani na chwile nie traciła wiary w «piękno zmagania, chociaż bez nadziei», wiary w swoje prometejskie posłannictwo і w drzemiącą moc swojego narodu»¹⁹.

Дальшого оригінального розвитку лесезнавчі розважання проф. Неуважного знайшли в статті „*Contra spem spero*”. *Liryka intymna Łesi Ukrainki* авторства відомої ольштинської дослідниці східнослов’янської поезії Еви Нікадем-Маліновської (1956–2012). Обраний ученою підхід, скерований на аналіз міфо-психологічних подробиць, дозволив їй, м.ін., зауважити нові аспекти *прометеїзму* письменниці, що саме у психобіографічному контексті уявляють його феноменологію в плані нерозривного органічного зв’язку суспільного та індивідуально-особистісного чинників: „Łesa Ukrainka – Prometeusz ukraińskiego narodu – powtarza jakby jego los, ale jest w swej walce і cierpieniu samotna. Miłość do narodu, z którego się wywodziła połączyła się w jej utworach z bardzo osobistym stosunkiem do niego, а ból wywołany jego niewolą zrównał się і połączył z bólem autorki, jaki sprawił jej los, odbierając zdrowie і normalne życie. To prawdopodobnie zaważyło na ostatecznym kształcie mitu w jej interpretacji. Prometeusz Łesi Ukrainki

¹⁸ Див.: F. Nieuważny, *Od rodzimych źródeł ku europejskim...*, с. 48, 55–56.

¹⁹ Ibidem, с. 63.

nie jest Tytanem, tylko człowiekiem, a jego ludzka słabość przeradza się w siłę, jak cierpienie w nadzieję”²⁰.

Той небанальний аналіз психо-символічного підґрунтя Лесиною *прометеїзму*, що його dokonує дослідниця, у свою чергу, стає підставою ряду узагальнень світоглядно-філософського характеру. Відтак „prometeizm, będący zarówno przejawem buntu przeciw wyższym potęgom i normom kępującym wolność, jak i poświęcenia się dla idei, jest u Łesi Ukrainki w równej mierze filozofią nadziei. Jest to niewątpliwie jej własne, podyktowane przez własny los spojrzenie na to stanowisko etyczne. Mamy tu do czynienia nie tyle z interpretacją mitu, co z jego wzbogaceniem o żywe ludzkie uczucia, gdyż Prometeusz Łesi Ukrainki ma nie tylko krwawiącą wątrobę, ale i serce”²¹.

Об’єктом спеціальної уваги у розвідці проф. Нікадем-Маліновської, як впливає з її титулу, є інтимна лірика поетки. Дослідниця передусім зауважує її художню еволюцію, що пролягла від дещо „абстрактних” віршів раннього періоду – до вершинних, справді оригінальних ліричних поезій часів творчої зрілості. Наступним вельми істотним дослідницьким мотивом стала вдала спроба окреслення спільного типологічного простору інтимної лірики Лесі Українки, за промовисті „координати” якого в контексті європейської традиції авторка статті обрала дві інші *життєтворчості* – виразно віддаленої в історичному часі напівлегендарної Сафо (рубіж VII–VI ст. до Р.Х.), а також молодшої Лесиною сучасниці, видатної польської поетки Марії Павліковської-Ясножевської (1891–1945).

Концептуальна візія проф. Нікадем-Маліновської ґрунтується на психодіалектиці „надії-в-безнадії”, що виступає своєрідним спільним знаменником символіко-екзистенційного кредо трьох несамовитих жінок-митців: „Pegaz w sposób przedziwny połączył losy tych trzech kobiet, chociaż każda z nich w inny sposób upijała się wodą z Hippokrene. W życiu każdej z nich los niedopełniony i przedwczesna śmierć łączą się w motyw «nadziei i rozpaczy». W poezji każdej z nich czystość uczuć, szczerłość wypowiedzi i bezpretensjonalność stylu niezależnie od wybranej tematyki (Safo – miłość, Łesia Ukrainka – polityka i miłość, Maria Pawlikowska-Jasnorzewska – miłość i polityka), dają w efekcie nie zwykle utwory poetyckie, lecz okruchy dusz poetek, przedstawicielek trzech różnych światów”²².

²⁰ E. Nikadem-Malinowska, „*Contra spem spero*”. *Liryka intymna Łesi Ukrainki*, [в:] *W kręgu kultury ukraińskiej*, red. W. Piłat, Olsztyn 1995, s. 92.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem, s. 93–94.

Вельми цінним надбанням польського лесезнавства стала на початку 90-х рр. минулого століття стаття проф. Лужного *Świat sacrum chrześcijańskiego na drodze twórczej Łesi Ukrainki*²³. Її було написано в загальному проблемно-методологічному річищі гуманітарних досліджень Католицького університету в Любліні, які інтенсивно провадились там з кінця 70-х рр. до кінця ХХ ст., охоплюючи вивчення різноманітних проявів сакрально-релігійної феноменології спочатку на польському, а згодом також і східнослов'янському літературно-художньому ґрунті.

Своє дослідження проф. Лужни будує на науково вірогідній тезі, що хоча Лесю Українку й „не можна назвати релігійною письменницею в повному і дослівному значенні цього поняття”, однак „сфера християнського *sacrum*” у її творчості „займає важливе місце, іноді особливо істотне, а навіть домінуюче”²⁴. З цих позицій учений розглядає практично цілий корпус Лесиних творів сакрально-християнської та біблійної тематики, у т.ч.: два ранніх оповідання, написаних з позицій критичного реалізму (*Святий вечір*, *Момент*); ліричні й ліро-епічні поезії та драматичні поеми, в яких осмислюються відповідно старо- й новозавітні сюжети і мотиви (*Єврейські мелодії*, *Саул (Монолог)*, *Дочка Ієфая*, *Вавілонський полон*, *На руїнах*, *Жертва*, *Завжди терновий вінець...*, *Одержима*, *На полі крові*, *Йоганна жінка Хусова* та ін.); нарешті, драматичні твори, що апелюють до історичної доби раннього християнства (*В катакомбах*, *Руфін і Прісцилла*, *Адвокат Мартіан*).

Подібна проблемно-тематична класифікація видається надзвичайно продуманою та аргументованою. При okazji дослідник також пунктирно окреслює польський типологічний контекст драматичних творів Лесі Українки на євангельські й ранньохристиянські мотиви, до якого залучає драму Кароля Губерта Ростворовського *Judas z Kariothu* та історичний роман Генрика Сенкевіча *Quo vadis?*

У висновках проф. Лужни підкреслює, що зацікавлення письменниці біблійно-релігійною проблематикою та символікою ніяк не обмежується суто конспіраційними, чи то пак політичними потребами сягання по засоби *езопівської мови*, але передбачає глибоке художнє осмислення різноманітної світоглядної тематики. Інтелектуально, творчо та емоційно Леся Українка була відкрита практично на весь часо-просторовий обшар світової культури (стародавній Єгипет і Близький Схід, античні Греція і Рим,

²³ Див.: R. Łużny, *Świat sacrum chrześcijańskiego na drodze twórczej Łesi Ukrainki*, „Zeszyty Naukowe KUL”, R. 34, Lublin 1991 (1994), № 1–2, с. 89–106.

²⁴ Ibidem, с. 92.

європейська історія нових і новітніх часів тощо). Але „najczęściej i w sposób najbardziej dla własnego warsztatu poetycko-dramatopisarskiego korzystny, artystycznie płodny [...] interesowała się «historią świętą» ludzkości, utrwaloną na kartach «księgi ksiąg», w jej obu częściach, staro- i nowotestamentowej, a także w jej swoistym przedłużeniu pisanym przez pierwsze wieki ery chrześcijańskiej; [...] biblijne *sacrum* oraz religijny chrześcijański *ethos* miały w niej swoją wierną, wnikliwą, a przy tym równocześnie dociekliwą i krytyczną wielce czytelniczkę-komentatorkę. [...] była to – podobnie jak dwaj inni wielcy z największych ukraińscy pisarze, Szewczenko i Franko – poetka w sprawy wiary, religii, chrześcijańskiej kultury szczególnie zaangażowana”²⁵.

Протягом кількох останніх років (2006–2011) польське лесезнавство збагатилося, серед ін., циклом статей д-р Сулялії Паплі, присвячених вивченню проблематики, поезики і ритмомелодики ряду вибраних творів письменниці²⁶, а також роботами молодих дослідниць д-р Марти Реди²⁷ й мгр. Агати Корицької²⁸ (Рошкевіч). Нарешті, з’явилося солідне монографічне дослідження д-р Сильвії Вуйтовіч *Dramatopisarstwo Łesi Ukrainki. Horyzont aksjologiczny refleksji kulturowych* (Вроцлав 2008), в основу якого лягла докторська дисертація цієї авторки²⁹. На підставі ретельного аналізу справді невичерпного буттєвого змісту і досконалої поетичної форми Лесиних драматичних творів дослідниця переконливо доводить, що естетико-філософськими домінантами художнього світосприйняття письменниці виступають такі неминущі вартості європейської гуманісти-

²⁵ Ibidem, s. 104, 105.

²⁶ Див.: E. Papla, *Samotność indywidualistki. Łesi Ukrainki dramat pasyjny „Opętana”*, „Musica Antiqua Europae Orientalis XIV, vol. 2: Acta Slavica”, Bydgoszcz 2006, s. 209–218; eadem, *Poetka i pieśń. Muzyka w życiu i twórczości Łesi Ukrainki*, [w:] eadem, *Poeci wobec muzyki. Fiodor Tiutczew – Łesia Ukrainka – Anna Achmatowa – Marina Cwietajewa – Bohdan Ihor Antonycz*, Kraków 2014, s. 65–96 (див. також першу публікацію цього дослідження в: *Światło w dolinie. Prace ofiarowane prof. Halinie Krukowskiej*, red. K. Korotkich, J. Ławski, D. Zawadzka, Białystok 2007, s. 407–418); eadem, „Antybizantynizm” *poezji Łesi Ukrainki*, [â:] *Atheny. Rzym. Bizancjum. Mity Śródziemnomorza w kulturze XIX i XX w.*, red. J. Ławski i K. Korotkich, Białystok 2008, s. 585–599; eadem, *Z obserwacji nad „muzycznością” liryki Łesi Ukrainki*, [w:] *Dialog sztuk w kulturze Słowian Wschodnich*, t. 2, red. J. Kapuścik, Kraków 2008, s. 240–245.

²⁷ Див.: M. Reda, „*Kamienny gospodarz*” *Łesi Ukrainki w kontekście donżuanerii europejskiej*, [w:] *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich* 7, cz. 2, red. M. Bukwał, T. Klimowicz, M. Maciołek, A. Matusiak, S. Wójtowicz, Wrocław 2007, s. 267–274.

²⁸ Див.: A. Korycka, *Fakty i mity w życiu i twórczości dramatopisarki doby modernizmu Łesi Ukrainki*, „*Rusycystyczne Studia Literaturoznawcze* 21”: *Kobiety w literaturze Słowian Wschodnich*, red. H. Mazurek i B. Pawletko, Katowice 2011, s. 45–52.

²⁹ Див.: S. Wójtowicz, *Dramatopisarstwo Łesi Ukrainki. Horyzont aksjologiczny refleksji kulturowych*, Wrocław 2008, ss. 208. Високу оцінку даній монографії, серед ін., дає проф. Соболь, наголошуючи, що це „niezwykle wartościowa praca, poświęcona jednemu z najtrudniejszych aspektów twórczości Łesi Ukrainki, czyli jej dramaturgii”, – див.: W. Sobol, op. cit., s. 91.

чної культури, як добро, правда і краса, кожній з яких присвячено особливий розбудований розділ монографії. Усі згадані праці демонструють ґрунтовну обізнаність авторок у матеріалі та об'єктивність їх наукової методології, але в даному разі нема, на жаль, можливості належного повномасштабного розгляду цих найактуальніших лесеознавчих досліджень.

З перспективи другого десятиліття ХХІ ст. цілком очевидним видається те, що епістемологічні закономірності дослідження польськими українцями творчості Лесі Українки як одної з чоловічих постатей національної літератури і культури зумовлені рядом об'єктивних факторів: позитивними аспектами добросусідських взаємин двох слов'янських народів, певною подібністю їх історії, менталітету, мови та культури. Виявляється, що лірична і драматична поезія письменниці, глибока за змістом і вишукана за формою, принципово орієнтована на загальнолюдські цінності, не просто служить багатим і вдячним матеріалом для наукових пошуків, аналітичних рефлексій чи синтезуючих узагальнень тощо. На підставі розглянутих літературознавчих праць можна без перебільшення ствердити, що для польської гуманітарної еліти наших часів Леся Українка є воістину *своєю* авторкою – емоційно інспіруючою, інтелектуально інтригуючою, творчо провокуючою до відкриття несамовитих таємниць художнього слова. Відтак високо одуховлена особистість цієї єдиної у своєму роді української письменниці, а передусім її глибоко сугестивна мистецька творчість, що розкриває справді невичерпні можливості наукових інтерпретацій, іще не раз стане предметом спеціальних лесеознавчих досліджень – і в Польщі, й у себе на батьківщині, але також і на цілому світі.

Streszczenie

*Badania nad twórczością Łesi Ukrainki w Polsce: wybrane zagadnienia
(W 100. rocznicę śmierci pisarki)*

1 sierpnia 2013 r. mija setna rocznica śmierci Łesi Ukrainki (1871–1913), wybitnej ukraińskiej poetki i dramatisarce, której twórczość od ponad 120 lat jest wnikliwie badana w Polsce. Fragmenty przedstawiające sylwetkę pisarki w sposób integralny znajdują się we wszystkich polskojęzycznych *Historiach literatury ukraińskiej*, które powstały w okresie od lat 30. XX i do początku XXI wieku (np. autorstwa Bohdana Łepkiego, Ryszarda Łuźnego, Mariana Jakóbca, Bogusława Muchy). W drugiej połowie XX i na początku XXI wieku analizy poszczególnych aspektów spuścizny literackiej Łesi Ukrainki dokonali Florian Nieuważny, Stefan Kozak, Ewa Nikadem-Malinowska, Eulalia Papła, Sylwia Wójtowicz, Marta Reda, Agata Korycka i in.

Summary

*Researches of Lesia Ukrainka's literary works in Polish: chosen problems
(In 100-th anniversary of writer's death)*

100-th anniversary of Lesia Ukrainka's death (1871–1913), which is the great Ukrainian poet, writer and author of poetical drams, was celebrated on 1 August 2013. Her literary works are the objects of research in Polish during more than 120 years. Lesia Ukrainka is represented in polish histories of Ukrainian literature, which were written by Bohdan Łepki, Ryszard Łuźny, Marian Jakóbiec, Bogusław Mucha, from 1930 to 2000. Florian Nieuważny, Stefan Kozak, Ewa Nikadem-Malinowska, Eulalia Papla, Sylwia Wójtowicz, Marta Reda, Agata Korycka and other had analyzed the chosen aspects of Lesia Ukrainka's literary works on the second half of XX and on the beginning of XXI century.

Key words: anniversary of Lesia Ukrainka's death, research of Lesia Ukrainka's literary works in Polish.